

Розмовне мовлення в іспаномовних фольклорних текстах

З.О. Гетьман

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 01.11.15; Accepted for publication 17.11.15.

Анотація. У статті розглядається відношення розмовного мовлення, зафіксованого в письмовій формі дослідником-фольклористом, і усного розмовного мовлення до кодифікованої літературної мови в іспаномовному фольклорному тексті на прикладі півострівної іспанської мови та її кубинського національного варіанту. Відзначається стилістичне забарвлення, властиве одиницям мови, та мовленнєве, що виникає в розмовному тексті як конструкції розмовного мовлення. Розмовне мовлення є домінантою мовленнєвого твору усної народної творчості, а саме розмовного тексту. При цьому форма мови корелює з функціонально-стилістичною диференціацією іспанської мови. Констатується загальна тенденція зіткнення стилів та функціонально-смыслових форм мовлення в іспаномовних фольклорних текстах з точки зору їх жанрової неоднорідності.

Ключові слова: розмовне мовлення, розмовний текст, функціонально-стилістична диференціація, фольклорний текст, функціонально-смыслова форма мовлення, жанрова неоднорідність

Сучасна лінгвістична наука велику увагу приділяє функціонально-комунікативному аспекту реалізації мови, а саме – вивченню мовних одиниць різних рівнів в умовах текстового функціонування та антропоцентричності мовлення, яке зумовлює центральне положення носія мови в комунікації з його думками, почуттями, перспективами, знаннями й судженнями про реальну дійсність, оцінку останньої, відношення між людьми і подіями. Мовлення завжди має конкретну реалізацію. Це означає, що конверсія мови в мовлення здійснюється як перехід віртуальних концептів у концепти конкретних феноменів. При цьому слід виходити із таких принципів:

1. Мовлення – це система мовленнєвих дій. Мова – це система знаків.
2. Мова й мовлення характеризуються власними одиницями, які є конгруентними.
3. Одиниці мови й одиниці мовлення не є тотожними.
4. Одиниці мови й мовлення мають різну характеристику щодо комунікативної призначеності: комунікативний намір мовної одиниці носить віртуальний характер; одиниця мовлення реалізує певний комунікативний намір у конкретному соціально-мовленнєвому контексті, а саме характеризується актуальністю.
5. Поведінку одиниць мовлення регулює стала мовленнєва схема тексту, що відповідає жанрово-композиційному стандарту спілкування.

Мова фольклору – феномен складний і багатограний, що впливає із самої сутності фольклору як словесного мистецтва, з одного боку, і як невід'ємного складника художньої системи національної культури, з іншого. Фольклорний текст як мовленнєвий твір відбиває національну самоідентифікацію [2] через пізнання навколишньої реальності мовною свідомістю певного етносу [3]. Витоки фольклорного тексту лежать у суспільно-практичній діяльності людей, що підтверджується такими його характеристиками, як вихідна усна форма, мовні константи, архаїчність, синкретизм, спрощення, іноді примітивне, уявлення про світ, жанрове розмаїття, система виражальних засобів, включаючи мовну гру як засіб створення гумористичного ефекту, міфопоетичний компонент, система композиційних засобів. Але домінантною в зазначених характеристиках фольклорного тексту, на нашу думку, є вихідна усна форма репрезентації останнього, а саме розмовне мовлення виступає домінантою фольклорного тексту будь-якого жанру, незважаючи на певну його обробку

дослідником-фольклористом. На користь цієї тези слугує також той факт, що фольклорний текст, обумовлений ситуативним компонентом, входить у більш об'ємний-культурний контекст етноса й зберігається в його пам'яті [1]. Розмовне мовлення як домінанта фольклорного тексту виявляє такі характеристики: векторність адресат-адресант (проспекція/ ретроспекція), незворотність, комплексне сприйняття, емоційний вплив, контактність, спонтанність, відсутність або порушення композиційно-стилістичних канонів.

Подібно до того, як Ф. де Сосюр розділяє мову й мовлення, очевидно, розмовне мовлення слід розглядати як форму реалізації мови, тобто як індивідуальний мовленнєвий акт комуніканта/комунікантів. Фрагменти комунікації, відтворені в будь-якому тексті, фольклорному зокрема, потребують знань мови й мовлення, оскільки останні регулюють прийнятність/неприйнятність використання мовних і мовленнєвих одиниць і механізмів, які по суті розрізняються мовцями як правильні/неправильні. Сучасна лінгвістика тексту визнає за розмовним текстом як конструктом розмовного мовлення право на існування, хоча до сьогодні це питання не вирішено остаточно теоретично не обґрунтовано до кінця. Ми поділяємо думку щодо статусу тексту мовленнєвого твору, в основі якого лежить усне розмовне мовлення, за такими параметрами:

- комунікативно-денотативний аспект;
- суб'єктивність, що включає конотації, сугерентні й емотивні елементи;
- сувора послідовність, як композиційна, так і логікограматична;
- використання раціональних та ірраціональних, вербальних і невербальних засобів;
- ідентичність мовної основи та мовленнєва трансформація правил мови [4, с. 28].

Між кодифікованою мовою й повсякденним розмовним мовленням існують досить складні відносини. Безумовно, вплив розмовного мовлення на літературну мову не викликає сумніву й додаткових доказів: на сьогодні це аксіома. Такий вплив є властивим системі будь-якої мови. Загально відомо, що все розмаїття функціонально-стильових засобів у найзагальнішій стильовій диференціації підлягають поділу на книжні та розмовні; книжний і розмовний реєстри взаємопов'язані.

Для мови фольклору характерна комунікативна функція загальнонародної мови, яка забарвлена емоційно-експресивно. Виразальні засоби фольклору стають

традиційними й зберігають у собі елементи повсякденного розмовного мовлення.

Розмовний реєстр знаходить безпосереднє відображення у фольклорних творах різних жанрів і реалізується в таких функціонально-сміслових формах мовлення, як оповідь, авторське мовлення, пряма мова, непряма мова, незалежні форми непрямої мови, напівпряма мова, діалогічне мовлення, монологічне мовлення. Однак, розмовне мовлення, відбите у фольклорному тексті, залишаючись близьким до повсякденного мовлення, є обробленим, а саме не є спонтанним:

El nombre de los animales

Estando ciertas señoras en Alcalá de Henares recocijándose en una huerta, tiniendo un caracol en las manos, por burlarse de un bachiller, preguntáronle:

– Señor, ¿de dó deriva el nombre de este animalejo o por qué causa le pusieron tal nombre?

Respondió:

– Yo no lo diré a vuestras mercedes: el primer que le vio hallóle cara una col, y dijo: “pues cara col te hallé, caracol sea tu nombre”. Más preguntóles yo, señoras, si le hallara cara un ajo, cómo se llamaré?

Pronunciándolo entre dientes, conocieron la burla, y tornáronse a reír [8, p. 151].

Щодо письмового, обробленого мовлення, обидва реєстри – книжний і розмовний – у фольклорному тексті представлені однаковою мірою. Тому при дослідженні фіксованого письмового мовлення у фольклорних текстах слід відмічати стилістичне забарвлення, характерне для одиниць мови, і мовленнєве, яке виникає в мовленні, у контексті. Так, наприклад, *Sabiduría guajira* як зразок кубинського фольклору, зберігає форму, близьку до живого розмовного мовлення, характерного саме для кубинського варіанту іспанської мови, у межах лексики й фонетики:

En un baile guajiro: el habla

– Señorita, vamos a bailar una pieza.

– ¡Yo no bailo!

– Pero ¿por qué no baila?

– Porque si bailo sólo, si sólo jieo, y si jieo me tonteo y si mi tonteo me gomito... Y además, nos vamos...

– Ah, ¿pero se marcha?...

– Las que marchan son las yeguas... Yo me atezo atrás de mamá... [6, p.5].

Значна кількість повторів, анафор, простих окличних, розповідних, питальних речень, вигуків, надлишкових сполучників, своєрідність синтаксичних побудов, характерних для розмовного мовлення, послідовний перехід від однієї думки до наступної, різного роду ухиляння від відповіді, з одного боку, динамічний розвиток оповіді, з іншого, – усе це характерно для фольклорного твору описового характеру, а саме йдеться про прозаїчну форму викладення.

Для фіксованого писемного мовлення характерна більшою мірою, ніж для усного, кодифікація, тобто мовлення, що керується законами літературної мови. Але якщо усне розмовне мовлення є природнім, ніким не відшліфованим і є результатом мовної, мовленнєвої та комунікативної компетенції мовця, і при цьому вміщується в мовну норму, то розмовне мовлення, зафіксоване письмово в фольклорному тексті, підлягає певній авторській обробці, а саме обробці дослідника-фольклориста, з певною ідейно-естетичною спрямованістю відповідно

до існуючої літературної мовної норми, ступеня володіння рідною мовою фольклористом, розмовним мовленням самого колективного автора, тобто беручи до уваги культуру мовлення й максимальне наближення мовлення персонажів фольклорного тексту до усної форми реалізації розмовного мовлення. Письмово зафіксоване розмовне мовлення є відбитком розмовного реєстру на письмі, реалізацією розмовного варіанта літературної мови. При цьому як усній, так і письмовій формам реалізації останньої притаманна норма.

Іспанська мова представляє собою певні складності в тому сенсі, що, окрім Іспанії, реально існує в 19 національних варіантах іспаномовних країн Латинської Америки. При цьому прослідковується досить складний, мережевий зв'язок між загальною нормою для всіх варіантів мовної системи, яку ми кваліфікуємо як ядерну (і таким чином загальнонормативну) і суто національною, названою нами периферійною, але в будь-якому випадку нормативною для конкретного національного варіанту. Зазначена теза підкріплюється двома наступними прикладами фольклорних текстів, які представляють відповідно національну мовленнєву норму Іспанії та Куби:

Іспанія:

Esta es la mejor carta de la década, breve, concisa y directa:

“Querida Suegra: Por favor no trates de decirme cómo educar a mis hijos. Yo estoy casada con uno de los tuyos y créeme, hay mucho que reclamar también!

Sinceramente,

Tu Nuera” [10].

Куба:

Ramón Pérez Pescador

Ramón Pérez en su caballo...llegó al río Caonao que estaba crecido, y cuando se encontraba en medio del río, se dio cuenta, por las palizas que vio, que no podía pasar y entonces le clavó las espuelas al caballo y vio patrás y cuando llegó a casa de Primitiva ésta le dijo:

– Mira Ramón Pérez, que es lo que tienes clavado en las espuelas...nada menos que un róbalo y un guabino.

Y Ramón Pérez dijo:

– Eso fue del espolazo que le metí al penco en el río; esos pejes se guardaron en el medio y los cosí [6, p. 266].

У наведених прикладах тезу про ядерну та периферійну мовленнєві норми підтверджують лексичні одиниці *un róbalo, un guajiro, el penco* і т.п., емоційні конструкції розмовного характеру, злитна форма *patrás*.

Мовна норма обов'язкова, мовленнєва менш обов'язкова й більш рухлива. Мова фольклорного твору включає все багатство літературної загальнонародної мови, мовні риси всіх функціональних стилей. Вона може складатися також із позалітературних мовних засобів: діалектизми, жаргонізми тощо [5].

Усній формі мовлення й письмово фіксованому розмовному мовленню властива мовленнєва економія, зумовлена ситуацією спілкування, і надлишковість як наслідок спонтанності, для усної форми реалізації об'єктивної, для письмової – створеної самим фольклористом. Стереотипність – це одна із характерних рис фольклорного твору: вона присутня тією чи іншою мірою у всіх жанрах фольклорного тексту й впливає на

різні аспекти усної народної творчості; формульність, усталеність надзвичайно велика.

Фольклорний прозовий твір – це поєднання авторського мовлення й мовлення персонажів. Діалог і монолог – дві взаємопроникні форми мовлення: елементи монологічного мовлення зберігаються в діалозі та навпаки. Їх взаємопроникнення обумовлено тим, що вони врешті-решт виконують спільну функцію: є носіями певної інформації, і мають одну спільну основу – єдину мовну систему. Однак, і одна, і друга форми відрізняються своєю специфікою, причина якої криється в різній екстралінгвістичній обумовленості й пов'язаній з цим мовній оформленості. У фольклорному творі, наприклад кубинській сарсуелі, діалог – це єдина функціонально-сміслова форма характеристики персонажів, розвитку дії, розкриття змісту всього фольклорного твору. Слід підкреслити, що найважливішу роль відіграє в народній драматургії позамовна ситуація. Остання як складова акта комунікації, на наш погляд, є обов'язковою для розгортання дії народної драми на відміну від усної форми розмовного мовлення як форми реалізації мови. Отже, для народної драми необхідними й важливими є різного роду ремарки (при читанні), дії, жести та інші невербальні засоби (при сценічній презентації), а також обов'язкова опора на фонові знання. Для усного розмовного мовлення в розповідних фольклорних жанрах ці ознаки відходять на другий план, вони не обов'язкові. У фольклорних творах, чи то наративний жанр, чи то народна драма, діалог як композиційний елемент першого й основа другого не існує сам по собі. Смісловими й структурними нитками він пов'язаний з попереднім і наступним текстовими фрагментами в наративному жанрі або з мікродіалогами в народній драмі. Останні ми кваліфікуємо як тематичні блоки, тобто синтаксичні утворення, що складаються з низки взаємопов'язаних реплік, об'єднаних загальною темою (див. приклад *En un baile guajiro: el habla*). Діалог влітається в канву загального тексту розповідного або драматичного твору розмовного характеру, об'єднується з ним за змістом, і засоби мови “скріпляють” діалог з розповіддю, створюючи єдине ціле. По відношенню до наративного тексту діалогічні вкраплення слід розглядати як складні синтаксичні цілі. Отже, різнорівневий мовний характер загальної розповіді та діалогу не позбавляє текст монолітності, а навпаки робить його “спресованішим”.

На підставі викладених теоретичних засадах ми маємо підстави ввести термін “розмовний фольклорний текст”, позначаючи ним мовленнєвий твір усної народної творчості, зафіксований письмово фольклористом, в основі якого лежить подія, пов'язана логічно, сюжетно та емоційно-асоціативно з певним явищем (явищами), який відтворює дух і психологію народу. Аналіз засвідчив, що розмовний текст у його відношенні до форм мовлення неоднорідний. Прозові жанри кубинського фольклору, наприклад, дають у цьому плані дуже багатий матеріал. Якщо народна кубинська драма представлена прямою мовою персонажів, то фольклорна проза залежно від лексико-синтаксичних засобів і способів опису подій виявляє такі форми синтаксичної побудови висловлення, як авторське викладення, як від третьої, так і першої особи, пряма мова, непряма мова.

Однак, переважають змішані функціонально-сміслові форми мовлення [7] незалежно від жанру прозового фольклорного тексту:

Fábula: “El burro y el hielo”

Era invierno, hacía mucho frío y todos los caminos se encontraban helados. El burrito estaba cansado y no tenía ánimo para regresar al establo.

– ¡Ea, aquí me quedo! se dijo, dejándose caer al suelo.

Un pajarito amigo suyo se fue a posar cerca de su oreja y le dijo: – Burro, buen amigo, no estás en el camino si no en un lago helado.

– ¡Déjame, tengo sueño! – y con un largo bostezo, se quedó dormido.

Poco a poco, por el peso del burro, el hielo se fue rompiendo y el burro se despestó al caer al agua. Empezó a pedir socorro, pero nadie pudo ayudarlo, aunque el pajarito bien lo hubiera querido, y se ahogó en el lago.

Moraleja: Nunca te dejes ganar por la pereza [9].

У функціонально-сміслових формах мовлення знаходить своє відображення соціостилістична структура розмовного тексту. Остання реалізується через мовленнєву індивідуальність інформанта (див. приклад *Sabiduría guajira*), персонажів (через інтерпретацію інформанта та дослідника-фольклориста).

Отже, мовленнєва індивідуальність у розмовному тексті не суперечить двосторонньому зв'язку мови й суспільства. У розмовних текстах представлено літературну мову, територіально-діалектне, просторічне мовлення. У загальних рисах співвідношення форм мовлення й функціонально-стилістичної диференціації мови розділяється таким чином: по-перше, загальною тенденцією є зіткнення стилів у фольклорних текстах; по-друге, спостерігається жанрова-стилістична диференціація, наприклад, жанровий стиль міфів (індокубинських, афрокубинських), казок, оповідей різної прагматичної спрямованості з урахуванням соціальної стратифікації персонажів, наприклад: *Cuento del velorio cubano, Cuentos de negros esclavos, isleños, guajiros, gallegos, curas, chinos, politiqueros*; по-третє, в основі фольклорних текстів лежить літературна мова, яка реалізується в усіх формах мовлення, архаїчному реєстру відповідає пряма, непряма або авторська мови від першої особи, рідше третьої особи; мова персонажів характеризується територіально-діалектними й просторічними елементами, наприклад, архаїчно-жартівливий реєстр в *Cuentos populares cubanos de humor*.

Разом з тим мовлення в розмовному тексті при всій його безумовній індивідуальності підпорядковується загальноприйнятим правилам синтаксичного оформлення. Вид синтаксичної побудови тексту виявляє різну мовну індивідуальність. Авторське мовлення, яке лежить в основі так званого наративного розмовного тексту в стилістичній структурі останнього тяжіє до кодифікованого мовлення через те, що несе, як правило, актуальну інформацію, в якій нерозривне інтелектуальне та емоційне. Однак, авторське мовлення опосередковано відбиває чи то мовну індивідуальність фольклориста, чи то мовну індивідуальність інформанта. Звідси різний ступінь зв'язку авторського мовлення та кодифікованого. Фольклорний розмовний текст набуває різного стилістичного забарвлення залежно від мовної оформленості авторського мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Бобунова М.А., Климас И.С., Праведников С.П., Хроленко А.П. Эвристический потенциал лингвофольклористики // Paleoslavia. – XIII / 2005. – Cambridge, Massachusetts. – P. 260-280.
- [2] Голованов И.А. Фольклорный текст как многоуровневая структура // Вестник Челябинского государственного университета. – 2014. №7 (336). Филология. Искусствоведение. Вып. 89. – С. 148-151.
- [3] Чистов К.В. Фольклор. Текст. Традиция. – М., 2005. – 272 с.
- [4] Alonso, E., López-Casanova, A. Lenguaje, expresión literaria y lingüística del español. – Valencia: Ed. Bello, 1972. – 296 p.
- [5] Barrantes, Guillermo y Victor Coriello. Buenos Aires es leyenda. Mitos urbanos de una ciudad misteriosa. – Buenos Aires: Planeta, 2004.
- [6] Feijóo, S. Cuentos populares cubanos de humor. – La Habana, 1981.
- [7] Paleiro, María et al. Formas del discurso. – Buenos Aires: Miño y Dávila, 2008.
- [8] Timoneda, Joan de y Juan Aragonés. Buen Aviso y Portacuentos II, 55. – Madrid: Espasa Calpe, 1990.
- [9] oggisioggino.wordpress. com/ 2012/ 06/ 03/ mitos-fabulas-leyendas-y-cuentos
- [10] www.planetaespañol.ru/ spanishword/ humor

REFERENCES

- [1] Bobunova, M.A. , Klimas, I.S., Pravednikov, S.P., Khrolenko, A.P. Heuristic potential of linguafoloristics // Paleoslavia. – XIII / 2005. – Cambridge, Massachusetts. – P. 260-280.
- [2] Golovanov, I.A. Folklore text as multilevel structure / Journal of Chelabinsk State University. – 2014, № 7 (336). Philology. Study of Art. Vol. 89. – P. 148 – 151.
- [3] Tchistov, K.V. Folklore. Text. Tradition. – M., 2005. – 272 p.
- [4] Alonso, E., López-Casanova, A. Lenguaje, expresión literaria y lingüística del español. – Valencia: Ed. Bello, 1972. – 296 p.
- [5] Barrantes, Guillermo y Victor Coriello. Buenos Aires es leyenda. Mitos urbanos de una ciudad misteriosa. – Buenos Aires: Planeta, 2004.
- [6] Feijóo, S. Cuentos populares cubanos de humor. – La Habana, 1981.
- [7] Paleiro, María et al. Formas del discurso. – Buenos Aires: Miño y Dávila, 2008.
- [8] Timoneda, Joan de y Juan Aragonés. Buen Aviso y Portacuentos II, 55. – Madrid: Espasa Calpe, 1990.
- [9] oggisioggino.wordpress. com/ 2012/ 06/ 03/ mitos-fabulas-leyendas-y-cuentos
- [10] www.planetaespañol.ru/ spanishword/ humor

Colloquial Speech in Spanish folklore texts

Z.O. Getman

Abstract. The article deals with the comparison problem of two different speeches. The first is the colloquial one fixed in the written form by the specialist in folklore; it sounds in oral colloquial speech. The second form for comparison is the codified literature language in the Spanish folklore text in the example of the Peninsular Spanish language and its Cuban national variant. As a result of comparison there was identified stylistic colouring of basic language units and speech colouring appearing in the colloquial speech. Colloquial speech is a dominant of the speech product in folklore of oral way, in particular the colloquial text. In this case the form of speech correlates with the functional-stylistic differentiation of Spanish. There is a general tendency of the style collision in the Spanish folklore texts from the point of their genre national roots.

Keywords: *colloquial speech, colloquial text, functional-stylistic differentiation, folklore text, speech form, genre heterogeneity*